

Husmand og Inderste.

Fridlev Skrubbeltrang: Husmand og inderste, studier over sjællandske landboforhold i perioden 1660—1800. Munksgaard, 1940.

Det vilde være baade synd og skade, om den danske læseverden, rigeligt affodret med den landbohistoriske literatur, jubilæet for stavnsbaandsløsningen nylig lagde paa bordet, skulde betakke sig for at gaa i gang med Skrubbeltrangs bog. Den betegner nemlig et saa vigtigt nybrud i den landbohistoriske forskning, at den bør blive grundlæggende for al fremtidig behandling af denne vigtige side af vor historie. For den, der var fortrolig med stavnsbaandsliteraturen af 1888, maatte de senere behandlinger — bortset fra enkelte mindre tiltag, bortgemt i tidsskrifter og godshistorier — virke som en lidt forstemmende efterklang. Det var, stort set, ikke lykkedes at pløje synderligt dybere, end det var gjort af Holm, Fridericia og Steenstrup. Man saa med disse stadig forholdene fra de synsvinkler, som ret bekvemt frembød sig i landbokommissionernes aktsamlinger og den literære polemik fra det 18. aarh. I det højeste supplerede man maaske betragtningen paa grundlag af Falbe-Hansens meget betydningsfulde, men for spinkelt underbyggede økonomiske og statistiske undersøgelser.

Det er Skrubbeltrangs store fortjeneste at have opsporet og gennem en indgaaende kritisk behandling sigtet og tilrettelagt et omfattende materiale, der tillader os at skønne over forholdene uafhængigt af landbopolitikernes og -skribenternes mere eller mindre tendensprægede fremstillinger. Ekstraskatteregnskaberne, sognemandtaller, udarbejdet af præsterne, de embedsmænd, som i datiden kom almuen paa nærmest hold, statistiske efterretninger som f. eks. Oeders ægteskabsstatistik fra 1771, fæste- og skifteprotokoller, samt jordebøger o. m. a. kilder, tilblevne uden berøring med reformkampen, er udnyttet til en statistisk bestemmelse af befolkningsforhold, erhvervsdeling og sociale tilstande i den sjællandske husmands- og landarbejderklasse i tiden forud for og omkring de store reformer. Undersøgelsens formelle begrænsning til den sjællandske smaamandsklasse medfører ikke, at udsynet til forholdene i det øvrige Danmark og til landbefolkningens andre lag, gaardmændene og godsejerne, er tabt. Bestemmelsen af husmandsklassen som losseplads for fæstebondeklassens tiloverblevne elementer, aftægtsfolk og gaardforsiddere, som arbejdsreserve for de hoverityngede gaardfæstere, der kun med daglejerhjælp kunde overkomme pasningen af deres egen

bedrift, og endelig som parthaver i fællesjordens græsningsmuligheder, alt dette kaster nyt lys over fæsteforholdets, hoveriets og landsbysamfundets saavel som over godssystemets væsen.

Paavisningen af den vældige forøgelse af tallet paa husmandsfamilier — og det vel at mærke især yngre, arbejdsduelige husmænd — allerede i tiden fra c. 1700 til omkr. 1770, hvor hele tilvæksten i landbefolkningen tilfaldt denne klasse, gør det af med den hidtidige undervurdering af husmands- og landarbejderproblemet betydning i reformkampen. Det blev tilstedeværelsen af denne arbejdsreserve, der gjorde det muligt, ja, fordelagtigt for godsejerne at afløse gaardmandshoveriet og tillod dem at slappe grebet om fæstebondens nakke. Men samtidig øgedes rigtignok tilbøjeligheden til at sikre sig et fastere herredømme over de ny arbejdsmuligheder, hvilket fandt udtryk i modstanden imod jordtildeling til husmændene ved fællesskabets ophævelse. Her deltes reformvennerne, idet flertallet viste sig villige til afslag paa dette for dem mindre væsentlige punkt. Alligevel lykkedes det — ikke mindst ved Chr. D. Reventlows og hans embedskollegers ihærdige arbejde — at skaffe jord til c. 10.000 husmænd, et resultat, man tidligere har været tilbøjelig til at overse.

Spørgsmaalet om jordtildelingen blev af skeldannende betydning i forholdet mellem gaardmands- og husmandsklassen. Under udskiftningen viste gaardmændene sig, især hvor tallet af husmænd var stort, uvillige til at indrømme disse andel i jorden. Hertil kom, at selvejets og arvefæstets udbredelse som i det hele sikringen af fæstebondens retsstilling mindskede godsejernes muligheder for ombytninger af husmænd og fæstegaardmænd, og at de første fra hovedsageligt at være daglejere eller tyende nu i langt større udstrækning blev landarbejdere for godserne. Disse forhold betingede en gradvis stivnen af en klassemodsatning, fortiden næppe havde kendt, fordi den fælles usikkerhed i levevilkaar og det nære samarbejde paa landsbyjorden havde medført en vis solidaritet mellem de to grupper. Det forbeholdtes en senere tid at forsøge denne modsætning mildnet ved gennemførelsen af Gentoftepræsten Høeghs ideal: en væsentlig jordbrugende husmandsstand, der kunde formidle overgangen fra landarbejder til gaardmandsklasse.

Til den læser, som finder vejen gennem det første afsnits statistiske udredninger træls og trættende skal siges, at belønningen ligger i de følgende afsnit. Netop paa basis af disse solide og velafvejede statistiske iagttagelser faar forfatteren — og med ham læseren — et fastere tag i de problemer, som var genstanden

for statsstyrelsens og litteraturens drøftelser, og føres til en sandere fortolkning af deres vidnesbyrd.

Bogen, hvis mange værdifulde resultater ikke lader sig udtømme i en kort anmeldelse, har ikke mindst interesse for lokalhistorikere, som i dens dybtgaaende undersøgelser foruden nyttige vink kan hente gode impulser for deres arbejde.

J. O. Bro Jørgensen.

Moder og Barn.

J. S. Møller: Moder og Barn i dansk Folkeoverlevning. Danmarks Folkeminder Nr. 48. Munksgaard.

Tidligere kredslæge i Kalundborg J. S. Møller har som nr. 48 i »Danmarks folkeminder«s skrifter udgivet et stort værk på over 600 sider, hvori han har søgt at fremlægge hele det uhyre store danske overleveringsstof, utrykt som trykt, der knytter sig til svangerskab og barselfærd. Hvad han fortæller, spænder fra tidspunktet for kvindens befrugtning til og med barnets dåb og barselgildet samt moderens »kirkegang«. Hvor stort et arbejde, der ligger bagved, er let at se, selv om, som forf. siger, emnets størrelse, rækkevidde og vanskelighed først under indsamlingen af stoffet tilfulde gik op for ham.

Der kunde dog sikkert ikke findes nogen bedre til at behandle dette emne. Forfatteren har tidligere i den i samme skriftrække udgivne prægtige bog om »Folkedragter i Nordvestsjælland« og i særdeleshed i det betydningsfulde værk om »Fester og højtider« vist, hvor samvittighedsfuldt, grundigt og åndfuldt han kan skrive om et folkemindeemne, og netop over for spørgsmålet, hvad tro og sædvane der knytter sig til barnefødsel og alt, hvad der hænger sammen dermed, har han fra sin mangeårige lægegerning ganske særlige forkundskaber og forståelse; han har haft betingelserne for at knytte den boglige viden til de enkelte personlige oplevelser og har derudfra skabt et værk, der vil blive stående som en mærkepæl i dansk folkelivsskildring ved siden af H. F. Feilbergs »Jul« og det aller bedste, vi ellers kan nævne på dette område.

Emnet »Moder og barn« er vel i og for sig for omfattende for en enkelt mand. Side efter side vil den kyndige læser kunne stadfæste og undertiden supplere. F. eks. kunde der straks om benævnelser på svangerskab anføres et så malende udtryk som: »Skørterne har sagt farvel til træskoene«. — Det er rigtigt, at navnet »fostermoder« stadig bruges i Nordslesvig, det bruges